

5 Domstolsväsendet m.m.

5.1 Omfattning

Domstolsverket är central förvaltningsmyndighet för de allmänna domstolarna, de allmänna förvaltningsdomstolarna, arrendenämnderna, hyresnämnderna, Rättshjälpsmyndigheten och de allmänna advokatbyråerna.

Allmänna domstolar är de 96 tingsrätterna, de 6 hovrätterna och Högsta domstolen. Allmänna förvaltningsdomstolar är de 23 länsrätterna, de 4 kammarrätterna och Regeringsrätten. I prop. 1997/98:17 lämnar regeringen förslag till vissa lagändringar i anledning av bildandet av Västra Götalands län den 1 januari 1998. Enligt förslagen bör 1995 års domstolskommittés betänkande avvaktas innan ställning tas till om några mer genomgripande förändringar bör göras av domstolsorganisationen i Västra Götalands län. Detta innebär att det tills vidare kommer att finnas tre länsrätter i det nya länet.

År 1996 var medelantalet tillsvidareanställda inom domstolsväsendet 5 800 varav närmare 5 500 tjänstgjorde vid domstolarna. Av de domstolsanställda var 970 ordinarie domare och drygt 3 000 administrativ personal. I avsnitt 5.3.4 redovisas närmare hur antalet anställda och personalsammansättningen förändrats under perioden 1993/94 - juni 1997.

5.2 Utgiftsutvecklingen

UTGIFTSUTVECKLINGEN

MILJONER KRONOR (LÖPANDE PRISER)

1995/96	1996	1997	1998	1999	2000
4 247	2 889	2 916	2 979	3 080	3 183

Sammanfattande kommentarer till verksamhetsutfall och ekonomiskt utfall

- Den minskande måltillströmningen har inte lett till en motsvarande minskning av arbetsbelastningen eftersom det såväl vid de allmänna domstolarna som de allmänna förvaltningsdomstolarna i huvudsak är de enkla målen som försvunnit. Sammanfattningsvis kan konstateras att arbetsläget är under kontroll i tingsrätterna och Högsta domstolen medan situationen är besvärlig i länsrätterna, hovrätterna, kammarrätterna och Regeringsrätten. Vad gäller länsrätterna, hovrätterna och kammarrätterna har Domstolsverket, som utvecklas i avsnitt 5.4.3, avsatt särskilda medel för förstärkningsinsatser under 1997.
- Verksamhetsresultatet har uppnåtts genom att domstolarna budgetåret 1995/96 förbrukade 57 mkr mer än vad som anslagits för verksamheten. Vid ingången av budgetåret 1997 återstod 192 mkr av anslagssparandet. Under 1997 beräknas domstolarna förbruka närmare 80 mkr av anslagssparandet.

Större förändringar

- Domstolskommittén har fått tilläggsdirektiv som innebär
att kommittén får lämna kompletterande förslag som tillgodoser de ursprungliga kraven på kvalitet, effektivitet och kompetens även om de inte leder till så omfattande kostnadsänkningar som 200 mkr,
att kommittén får överväga en integration mellan tingsrätter och länsrätter samt
att uppdraget skall redovisas i sin helhet senast den 3 april 1998.
- Riksrevisionsverket har fått i uppdrag att granska fördelningen av resurser inom domstolsväsendet samt, med utgångspunkt i nuvarande organisation och arbetsformer, identifiera väsentliga hin-

der för ett effektivt resursutnyttjande inom domstolsväsendet.

- En försöksverksamhet har inletts med olika former av beredningsorganisation i tingsrätterna.
- Domstolsverket, hovrätterna och kammarrätterna förbereder gemensamt en försöksverksamhet med ny beredningsorganisation i överrätterna.

Prioriteringar för 1998

- Ett mer flexibelt och effektivt domstolsväsende skall skapas genom reformer och rationaliseringsåtgärder.

5.3 Domstolsväsendets resultat

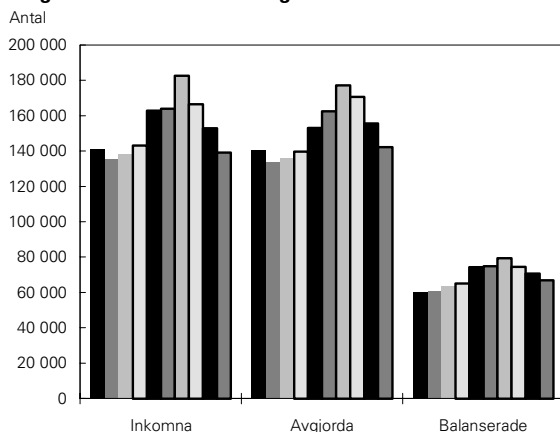
Målet för domstolsväsendet är att avgöra mål och ärenden på ett rättssäkert och effektivt sätt.

Rättssäkerheten och effektiviteten påverkas av ett stort antal faktorer som inte är mätbara. Det finns emellertid några mätbara indikatorer som sammanvägt kan ge en bild av hur rättssäkerheten och effektiviteten inom domstolsväsendet utvecklats. Dessa är

- antalet inkomna, avgjorda och balanserade mål samt balansernas åldersstruktur och omloppstider (avsnitt 5.3.1 och 5.3.2),
- överklagandefrekvenser och ändringsfrekvenser (avsnitt 5.3.3).

5.3.1 De allmänna domstolarna

DIAGRAM 5.1
Tingsrätternas målutveckling 1987-1996

Källa: Domstolsverket

Den minskning av antalet *inkomna* mål som påbörjades 1994 fortsatte således under 1996 då såväl tvistemålen som brottmålen minskade (med 4 resp. 15 procent). Minskningen av antalet inkomna

brottmål kan enligt Domstolsverket dels hänföras till regeländringar och dels i viss utsträckning till övergångsproblem i samband med åklagarväsendets omorganisation. Under 1995 genomfördes t.ex. lagändringar som innebar avkriminalisering av vissa brott, särskilda restriktioner för åtalsprövning och utvidgade möjligheter till strafföreläggande (se prop. 1994/95:23, bet. 1994/95:JuU2, rskr. 1994/95:40). Minskningen av antalet inkomna tvistemål beror till största delen på att antalet mål som börjat som betalningsföreläggande minskat kraftigt. Under första halvåret 1997 fortsatte antalet inkomna mål till tingsrätterna att minska jämfört med motsvarande period 1996 (9 procent). Det bör dock noteras att antalet inkomna brottmål ökade kraftigt jämfört med andra halvåret 1996 (11 procent).

Minskningen består i första hand av enklare mål. Att så är fallet bekräftas av att tingsrätternas genomsnittliga förhandlingstid för såväl tvistemål som brottmål ökade under perioden 1992/93-1996. Förhandlingstiden i tvistemål ökade ca 23 procent till 1 timme och 47 minuter per mål som avgjorts efter muntlig förhandling. I brottmål ökade förhandlingstiden med ca 18 procent till 1 timme och 32 minuter. Ett ytterligare tecken på att brottmålen genomsnittligt ökat i svårighetsgrad är det förhållandet att andelen ärenden hos åklagarväsendet med fängelse i straffskalan ökade från 67 procent år 1992/93 till 71 procent år 1995/96. Tingsrätternas egentliga arbetsbörda har således inte minskat i den utsträckning som siffrorna antyder.

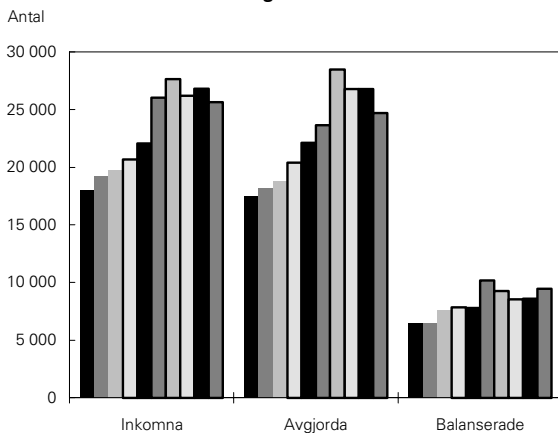
Minskningen av antalet *avgjorda mål* fortsatte under 1996 då tvistemålen minskade med 5 procent och brottmålen med 12 procent. I likhet med de båda närmast föregående åren avgjordes dock fler mål än som kom in varför såväl antalet *balanserade* tvistemål som brottmål minskade (med 4 resp. 8 procent). Under första halvåret 1997 fortsatte antalet avgjorda mål att minska jämfört med samma period 1996 (6 resp. 12 procent). Antalet balanserade mål minskade med ytterligare 6 resp. 13 procent.

Under 1996 var *omloppstiden* för brottmål drygt 2 månader och för tvistemål drygt 4 månader. Omloppstiderna anges genomgående som medianvärden eftersom medianvärden har den fördelen att de inte i samma utsträckning som genomsnittsvärden påverkas av balansavarbetning. Antalet brottmål äldre än 6 månader ökade under perioden 1993/94-1996 från 6 000 till knappt 8 000. Ökningen har skett under det sista året i perioden och enligt Domstolsverket kan det inte uteslutas att försämringen har ett samband med övergångsproblem i anslutning till åklagarväsendets omorganisation. Antalet balanserade tvistemål äldre än 6 månader minskade under samma period med 500 till knappt 11 000 mål.

I tingsrätternas övriga verksamhet minskade antalet inkomna konkursansökningar med 3 procent. Uppgift om antalet inkomna konkursansökningar saknas för tiden före 1990 men antalet är nu nästan

nera på 1990 års nivå och jämfört med 1992 då antalet ansökningar var som högst har antalet inkomna ärenden minskat med 40 procent. Antalet inkomna ärenden till inskrivningsmyndigheterna ökade med 12 procent jämfört med 1995. Sett över hela tioårsperioden har antalet ärenden minskat med 38 procent. Antalet inkomna domstolsärenden ökade med 41 procent under 1996. Drygt hälften av ökningen kan hänföras till att vissa registreringsärenden som tidigare behandlades i bouppteckningsprotokollet fr.o.m. den 1 juli 1996 i stället handläggs som domstolsärenden. I övrigt beror ökningen till stor del på att tingsrätterna tillförts fler skuldsanerings- och utsökningsärenden.

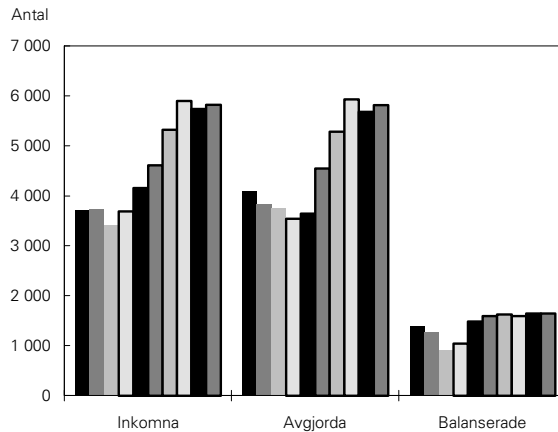
DIAGRAM 5.2
Hovrätternas målutveckling 1987-1996

Att hovrätternas *måltillströmning* inte minskat i samma omfattning som tingsrätternas beror på att tingsrätterna utnyttjat den minskande måltillströmningen till balansavarbetning, dvs. de har avgjort fler mål än som kommit in. Det förhållandet att det i stor utsträckning är enkla mål som försvunnit från tingsrätterna kan också antas ha bidragit till att den minskade måltillströmningen inte fått fullt genomslag i hovrätterna. De svårare målen överklagas sannolikt i högre utsträckning än de enklare (jfr avsnitt 5.3.3). Antalet *avgjorda* mål har minskat under de senaste åren. Under 1996 avgjorde hovrätterna färre mål än vad som kom in vilket ledde till att antalet *balanserade* mål ökade med knappt 900 mål. Under första halvåret 1997 ökade balansen ytterligare med drygt 100 mål. Utvecklingen är besvärande och måste följas. Domstolsverket har avsatt särskilda medel för förstärkningsinsatser i hovrätterna.

Under 1996 var *omloppstiden* för brottmål 3 månader och för tvistemål 6 månader (medianvärden). Antalet balanserade brottmål äldre än 6 månader ökade under perioden 1993/94-1996 från 700 till 1 000 och antalet balanserade tvistemål äldre än 6 månader från 1 300 till 1 700.

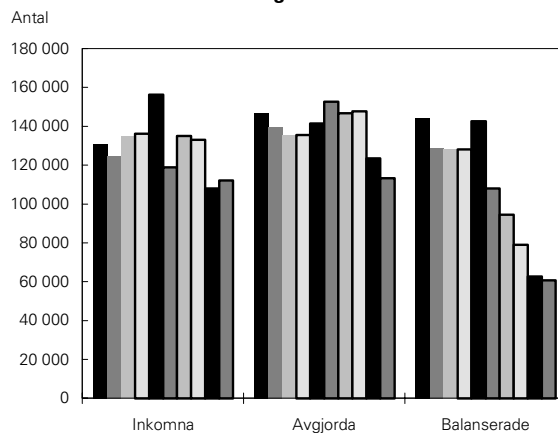
DIAGRAM 5.3
Högsta domstolens målutveckling 1987-1996

Hos Högsta domstolen har såväl antalet *inkomna* som antalet *avgjorda* mål minskat något under den senaste tvåårsperioden. Antalet balanserade mål som varit i stort sett oförändrat sedan 1992 minskade med 150 under första halvåret 1997. Uppgift saknas om omloppstider och balansens ålder.

5.3.2 De allmänna förvaltningsdomstolarna

DIAGRAM 5.4
Länsrätternas målutveckling 1987-1996

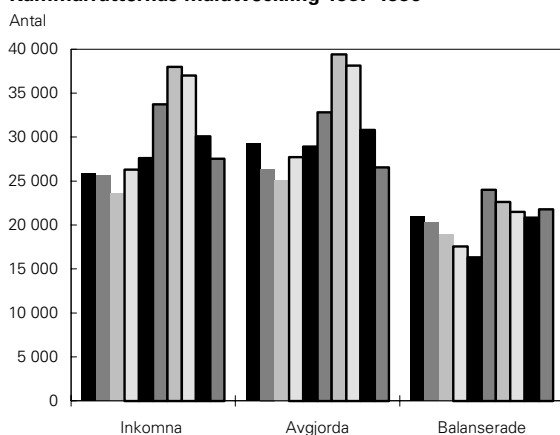

Länsrätternas målsammansättning har, framför allt till följd av instansordningsreformen men även beroende på Sveriges medlemskap i EU, genomgått stora förändringar under senare år. Under 1996 ökade *måltillströmningen* totalt sett med 4 procent medan antalet *avgjorda* mål minskade med 8 procent. Den minskande avverkningstakten är en naturlig följd av den förändrade taxeringsprocessen och instansordningsreformen vilka innefattat en övergång från massärendehantering till handläggning av ett stort antal måltyper av varierande slag. Under den senaste femårsperioden har länsrätterna avgjort fler mål än vad som kommit in vilket lett till en kraftig minsk-

ning av antalet *balanserade* mål. Den positiva utvecklingen bröts under det första halvåret 1997 då måltillströmningen fortsatte att öka (med 6 procent jämfört med första halvåret 1996) samtidigt som målbalansen växte något (med knappt 2 000 mål eller 3 procent).

Under 1996 var *omloppstiden* för skattemål knappt 13 månader, för socialförsäkringsmål drygt 7 månader och för mål enligt socialtjänstlagen knappt 2 månader (medianvärden). Omloppstiderna varierade kraftigt mellan länsrätterna och det fanns t.ex. 11 länsrätter som hade en omloppstid för skattemål som översteg 24 månader och 4 länsrätter som hade en omloppstid som översteg 40 månader. Under perioden 1993/94-1996 minskade antalet skattemål äldre än 12 månader från drygt 27 000 till knappt 15 000 mål men det finns alltså närmare 6 500 balanserade skattemål som är äldre än 36 månader. Under samma period ökade antalet socialförsäkringsmål äldre än 12 månader från drygt 3 000 till nästan 6 000. Utvecklingen är besvärande och måste följas. Domstolsverket har avsatt särskilda medel för bl.a. balansavarbetning i länsrätterna. Verket har vidare gett en arbetsgrupp med representanter för verket och länsrätterna till uppgift att snabbt ta fram förslag till åtgärder för att komma tillrätta med balanserna av gamla skatte- och socialförsäkringsmål.

DIAGRAM 5.5
Kammarrätternas målutveckling 1987-1996

Källa: Domstolsverket

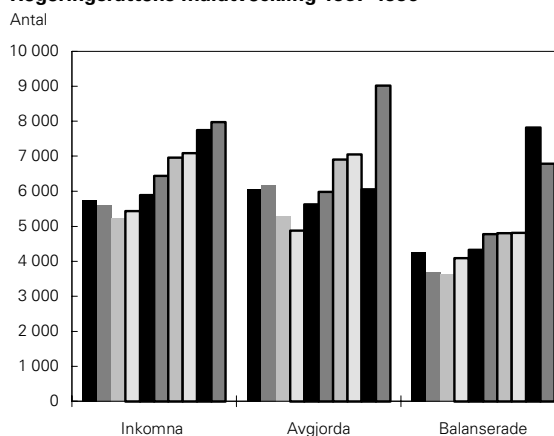
Den stora minskningen av *måltillströmningen* till kammarrätterna under den senaste treårsperioden beror givetvis på instansordningsreformen. Även antalet *avgjorda* mål har dock, framför allt till följd av brist på föredragande, minskat kraftigt under perioden och under 1996 avgjorde kammarrätterna färre mål än vad som kom in vilket ledde till att antalet *balanserade* mål¹ ökade med knappt 1 000 mål. Den negativa utvecklingen fortsatte under första halvåret

1. I samband med försäkringsrätternas upphörande den 1 juli 1992 överflyttades 6 735 balanserade socialförsäkringsmål till kammarrätterna.

1997 då antalet balanserade mål ökade ytterligare med drygt 500. Domstolsverket har avsatt särskilda medel för förstärkningsinsatser i kammarrätterna.

Medianvärdet för kammarrätternas omloppstider kommer att kunna redovisas först i årsredovisningen för budgetåret 1997. Av årsredovisningen för budgetåret 1995/96 framgår dock att under perioden 1993/94-1996 minskade antalet balanserade skattemål äldre än 12 månader med 100 till drygt 4 000 samt ökade antalet balanserade socialförsäkringsmål äldre än 12 månader från drygt 1 300 till nästan 2 800.

DIAGRAM 5.6
Regeringsrättens målutveckling 1987-1996

Källa: Domstolsverket

Såvitt avser Regeringsrätten förklaras *mål- och balansökningen* bl.a. av att domstolen den 1 juli 1995 övertog Försäkringsöverdomstolens roll som sista instans i socialförsäkringsmål. Antalet *avgjorda* mål ökade kraftigt under 1996 då Regeringsrätten vidtog särskilda insatser i syfte att arbeta av en del av balansen. Detta ledde också till att antalet balanserade mål minskade med drygt 1 000 under 1996. Den positiva utvecklingen bröts under första halvåret 1997 då antalet balanserade mål åter ökade med knappt 400. Antalet balanserade mål äldre än 12 månader ökade under perioden 1993/94-1996 med drygt 1 300 till nära 2 500 mål.

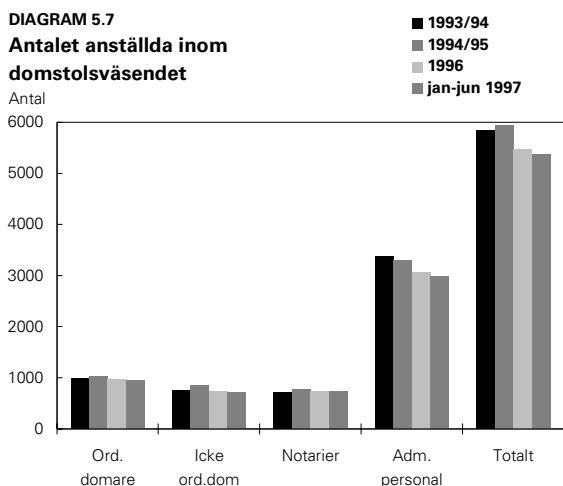
5.3.3 Överklagande- och ändringsfrekvens

Överklagandefrekvensen i ledet tingsrätt-hovrätt ökade något under perioden 1992/93-1996. Samtidigt minskade ändringsfrekvensen för brottmål medan ändringsfrekvensen för tvistemål ligger kvar på oförändrad nivå. Samma utveckling kan noteras beträffande överklagande- och ändringsfrekvensen avseende skattemål i ledet länsrätt-kammarrätt. Som tidigare nämnts kan det förhållandet att det i huvudsak är de enklare målen som försvunnit från under-

rätterna antas ha bidragit till en ökad överklagan-defrekvens. Svårare mål överklagas sannolikt i högre utsträckning än enkla. Förändringarna är dock så marginella att det inte går att dra några bestämda slutsatser av dem utan en fördjupad undersökning.

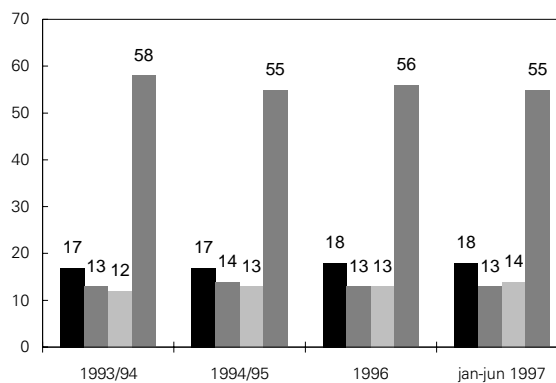
5.3.4 Personalresurser

Av stor betydelse för effektiviteten är givetvis tillgången på personal och framför allt att personalsammansättningen är sådan att personalen kan användas på effektivast möjliga sätt. Av diagrammen framgår hur antalet anställda och personalsammansättningen inom domstolsväsendet har förändrats under perioden 1993/94 - juni 1997 (exkl. Domstolsverket, Rättshjälpsmyndigheten och de allmänna advokatbyråerna).

Det totala antalet anställda har minskat med drygt 450 under perioden. Den största minskningen har skett inom kategorin administrativ personal. Minskningen kan till viss del tillskrivas den pågående datoriseringen. Det kan noteras att antalet notarier ökat sett över hela perioden från 712 till 734. Den tillfälliga uppgången av antalet domare och notarier budgetåret 1994/95 beror på att domstolsväsendet det året fick en engångsförstärkning om 10 miljoner kronor (jfr bet. 1993/94:JuU21). Som framgår av diagrammet nedan har relationen mellan olika personalkategorier inte förändrats i någon större utsträckning. Andelen administrativ personal har minskat något medan övriga personalkategorier är i stort sett oförändrade. Med tanke på att datoriseringen innebär en rationalisering främst bland den administrativa personalen kan, enligt Domstolsverket, andelen sådana anställda förväntas minska ytterligare.

DIAGRAM 5.8
Andelen anställda inom domstolsväsendet

Källa: Domstolsverket

5.3.5 Rättshjälpsmyndigheten

Rättshjälpsmyndighetens mål är att hantera rättshjälpsfrågor snabbt och korrekt. Målet har enligt regeringens bedömning uppnåtts budgetåret 1995/96, bl.a. ökade antalet avslutade ärenden med ca 4 procent. De ADB-problem som i stort sett sedan myndighetens tillkomst stort verksamheten håller nu på att avhjälpas med hjälp av medel som tillfördes år 1997.

5.3.6 Regeringens bedömning

Genomgående kan noteras att den minskande måltillströmningen inte lett till en motsvarande minskning av arbetsbelastningen eftersom det såväl vid de allmänna domstolarna som de allmänna förvaltningsdomstolarna i huvudsak är de enkla målen som försvunnit. Sammanfattningsvis kan konstateras att arbetsläget tycks vara under kontroll i tingsrätterna och Högsta domstolen medan situationen är besvärlig i länsrätterna, hovrätterna, kammarrätterna och Regeringsrätten. Regeringsrättens arbetsläge förbättrades avsevärt genom den balansavarbetning som genomfördes under 1996. Vad gäller länsrätterna, hovrätterna och kammarrätterna har Domstolsverket avsatt särskilda medel för förstärkningsinsatser under 1997. Omloppstiderna får anses tillfredsställande i tingsrätterna och hovrätterna medan de är alldeles för långa i länsrätterna och kammarrätterna. Eftersom omloppstiden avgörs av åldern på de under året avgjorda målen, kan de långa omloppstiderna i länsrätterna delvis tillskrivas avarbetningen av äldre skattemål. Såväl länsrätterna som kammarrätterna har alltså en otillfredsställande stor andel äldre skatte- och socialförsäkringsmål.

Vad avser de allmänna domstolarna går det att dra slutsatsen att målen avgörs inom rimlig tid medan motsatt slutsats kan dras beträffande skattemålen och socialförsäkringsmålen i de allmänna förvaltningsdomstolarna. De uppgifter som i övrigt redovisas talar inte emot att domstolarna klarat av att på ett rättssäkert sätt avgöra de mål och ärenden de har att handlägga.

Underlaget för att bedöma domstolarnas resultat har förbättrats jämfört med budgetåret 1994/95. De verksamhetsmål som regeringen i regleringsbrevet för budgetåret 1995/96 ålade domstolarna att fastställa har underlättat analysen av domstolarnas resultat. Justitiedepartementet arbetar tillsammans med Domstolsverket aktivt på att ytterligare utveckla mål- och resultatstyrningen. Domstolsverket har beslutat att ändra sin interna organisation i syfte att genomföra de förändringar som behövs för att uppnå en förbättrad verksamhetsuppföljning och verksamhetsanalys. Domstolsverkets redovisning kan i dessa avseenden alltså förväntas bli än bättre kommande år.

Det är svårt att bedöma hur domstolarnas arbetsbelastning kommer att förändras under de närmaste åren. Vad avser tingsrätterna kan en viss ökning av antalet inkommande brottmål förväntas, dels när effekterna av omorganisationerna inom polisen och åklagarväsendet slår igenom, dels till följd av satsningen på bekämpning av den ekonomiska brottsligheten. Samtidigt kan den möjlighet att utfärda straffföreläggande avseende villkorlig dom som infördes den 1 juli 1997 antas leda till en viss minskning av antalet brottmål och de nya reglerna om underhållsstöd som trädde i kraft den 1 februari 1997 till en minskning av antalet tvistemål (prop. 1996/97:8, bet. 1996/97:JuU4, rskr. 1996/97:39 samt prop. 1995/96:208, bet. 1996/97:SfU3, rskr. 1996/97:21). De nya reglerna om underhållsstöd kan dock samtidigt komma att innebära en ökad måltillströmning till länsrätterna. Vid länsrätterna förväntas vidare under de närmaste åren en ökning av antalet inkommande fastighetstaxeringsmål som en konsekvens av de kraftigt höjda taxeringsvärdena på villor och fritidshus vid den allmänna fastighetstaxeringen 1996. Vidare kan måltillströmningen alltså antas öka något till följd av instansordningsreformen. De nya reglerna om socialbidrag som träder i kraft den 1 januari 1998 kan å andra sidan på sikt antas leda till en kraftig reducering av antalet biståndsmål (prop. 1996/97:124, bet. 1996/97:SoU18, rskr. 1996/97:264). Sammanfattningsvis finns det således faktorer som talar för förändringar både i sänkande och höjande riktning.

5.4 Förändringar inom domstolsväsendet

De senaste årens internationalisering, allt mer komplicerade brottslighet, allt mer avancerade affärstransaktioner och snabba tekniska utveckling är exempel på företeelser som inneburit ökade krav på våra domstolar. För att möta de ökande kraven och säkerställa en hög kvalitet samt göra domstolsverksamheten mer kostnadseffektiv pågår sedan flera år ett omfattande reformarbete.

5.4.1 En renodlad domstolsverksamhet med tyngdpunkten i första instans

Som angavs i 1997 års budgetproposition är Domstolsutredningens förslag i stora delar genomförda (SOU 1991:106). Reformerna syftar till att domstolsverksamheten skall renodlas och koncentreras på de dömande uppgifterna. Tyngdpunkten i rättsskipningen skall ligga i första instans.

Arbetet med att renodla domarrollen fortgår och det pågår fortfarande en översyn av processreglerna för såväl de allmänna domstolarna som de allmänna förvaltningsdomstolarna. Så har en särskild utredare haft i uppdrag att överväga ett stort antal förslag som gäller ändringar i processreglerna för de allmänna domstolarna. Förslagen har redovisats i departementspromemorian Domstolsförfarandet - Förslag till förbättringar (Ds 1997:7). Vidare har en annan särskild utredare lämnat förslag som gäller ändringar i processreglerna för de allmänna förvaltningsdomstolarna. Förslagen har redovisats i departementspromemoriorna Översyn av förvaltningsprocessen och Fortsatt översyn av förvaltningsprocessen (Ds 1996:40 och Ds 1997:29). Därutöver lämnades i Hovrättsprocessutredningens betänkande Ett reformerat hovrättsförfarande ett antal förslag avseende ändringar i hovrättsprocessen vilka inte behandlades i den numera återkallade propositionen om prövningstillstånd i hovrätt (SOU 1995:124). Samtliga utredningsförslag bereds nu vidare inom regeringskansliet i syfte att ytterligare effektivisera domstolsförfarandet.

Vad avser Domstolsutredningens förslag återstår ett par större frågor som rör domstolarnas organisation. Det gäller den organisatoriska hemvisten för bouppteckningsverksamheten och inskrivningsväsendet.

I det delbetänkande som Ärvdabalksutredningen lämnade hösten 1996 föreslås att tingsrätternas hantering av bouppteckningar den 1 januari 2000 skall föras över till skattemyndigheterna (SOU 1996:160). Betänkandet har remissbehandlats och förslagen bereds nu vidare inom regeringskansliet.

Som angavs i 1997 års budgetproposition har Domstolsverket fått i uppdrag att i samråd med

Lantmäteriverket lämna förslag till inskrivningsmyndigheternas framtida organisation. Tiden för redovisning av uppdraget har förlängts och redovisning kommer nu att ske senast den 1 oktober 1997. Domstolsverket har vidare den 26 juni 1997 fått i uppdrag att i samråd med Patent- och registreringsverket utreda frågan om Inskrivningsmyndighetens för företagsinteckning framtida organisation. Det uppdraget skall redovisas senast den 14 november 1997.

5.4.2 1995 års domstolskommitté m.m.

Frågorna om bouppteckningsverksamheten och inskrivningsväsendet har nära samband med 1995 års domstolskommittés arbete (Ju1995:05). Enligt direktiven skall kommittén nämligen utgå från att de funktionerna i framtiden inte skall ligga kvar hos tingsrätterna (dir. 1995:102). Kommittén skall också utgå från att hyres- och arrendenämndernas verksamhet kommer att integreras med tingsrätterna. Regeringen beslutade den 21 augusti 1997 direktiv för en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av hyreslagstiftningen och systemet för prövning av hyres- och arrendemål (dir. 1997:97). Enligt direktiven skall utredaren bl.a. ta ställning till om hyres- och arrendenämnderna kan avskaffas och om samtliga måltyper i stället kan handläggas vid allmän domstol. Den delen av uppdraget skall redovisas i ett delbetänkande under hösten 1998.

I 1997 års budgetproposition lämnades en översiktlig redogörelse för innehållet i de ursprungliga direktiven till 1995 års domstolskommitté. Enligt dessa skall kommittén lämna förslag till en ny organisation för domstolsväsendet som helhet. Den nya organisationen skall på sikt medföra sänkta kostnader med minst 200 mkr årligen.

Den 20 mars 1997 beslutade regeringen efter hemställan från kommittén tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 1997:50). I tilläggsdirektiven betonas att kommittén skall redovisa förslag i enlighet med det ursprungliga uppdraget vilket innebär förslag till en i grunden ny domstolsorganisation med moderna arbetsformer och modern teknik. Tilläggsdirektiven ger emellertid kommittén möjlighet att därutöver lämna kompletterande förslag som tillgodoser de ökande kraven på kvalitet, effektivitet och kompetens i rättskipningen, även om förslagen inte leder till så omfattande kostnadsänkningar som angavs i de ursprungliga direktiven. Utöver vad som sägs i de ursprungliga direktiven om utveckling av samverkan mellan domstolar på samma nivå får kommittén i enlighet med sin framställning också överväga lösningar som innebär en sammanläggning av tingsrätter och länsrätter.

Regeringen gav den 13 februari 1997 Riksrevisionsverket (RRV) i uppdrag att granska fördelningen av resurser inom domstolsväsendet. RRV skall

vidare med utgångspunkt i nuvarande organisation och arbetsformer identifiera väsentliga hinder för ett effektivt resursutnyttjande inom domstolsväsendet. Uppdraget skall redovisas senast den 15 oktober 1997. Resultatet av RRV:s uppdrag skall beaktas av 1995 års domstolskommitté vid utformningen av en ny domstolsorganisation.

I de ursprungliga direktiven anges att domstolskommittén i en första etapp skall lämna förslag om var i landet domstolarna skall vara belägna och om samordning av domstolsslagen. Vidare anges att utredningen också får, för att möjliggöra förändringar av organisationen, lämna förslag om beredningsorganisation, notarie- och domarutbildning, befördrade domaranställningar utan chefsansvar m.m. Under utredningens arbete har det visat sig att dessa frågor har ett så nära samband med hur man väljer att organisera domstolsväsendet att det är nödvändigt att redovisa samtliga frågor i ett sammanhang. Med hänsyn till detta och RRV:s uppdrag har utredningstiden förlängts. Utredningsarbetet skall redovisas i sin helhet senast den 3 april 1998.

5.4.3 Effektivare mål- och ärendehantering

Under Domstolsverkets ledning bedrivs det ett arbete som syftar till att rationalisera, förenkla och göra domstolarnas mål- och ärendehantering effektivare.

Ett exempel på detta är införandet av modern teknik. Vid utgången av 1996 hade det databaserade målhanteringssystemet (MÅHS) införts vid ett femtiotal domstolar. Arbetet med MÅHS fortsätter med inriktning dels på att utveckla och förbättra under-rättsversionen, dels på att skapa en version för över-rätterna. IT-stödet har även i övrigt utvecklats. Samtliga domstolar har numera via Domnät möjlighet att få tillgång till Internet. Genom Domnät kan domstolarna få information av olika slag och ändringar i handböcker, dokument och föreskrifter m.m. kan göras tillgängliga i samma ögonblick som de beslutas. Införande av ett system för elektronisk post inom domstolsväsendet pågår.

Som nämns nedan i anslagsavsnittet hade domstolarna vid ingången av budgetåret 1997 ett relativt stort anslagssparande. Anslagssparandet är ojämnt fördelat mellan domstolarna vilket innebär att vissa domstolar som är i behov av extra resurser för att t.ex. arbeta av balanser inte kan göra detta medan andra domstolar har överskott som de för tillfället inte behöver. Domstolsverket har därför dragit in en del av överskottet. De indragna medlen används för förstärkningsinsatser vid överrätterna och balans-avarbetning vid länsrätterna.

Under budgetåret 1995/96 genomförde Domstolsverket, på uppdrag av regeringen, ett antal idéseminarier om möjligheterna att effektivisera domstolarnas administration och målhantering inom

ramen för gällande regelverk. Syftet med seminarierna var att ta till vara domarnas kunskaper och erfarenheter för att genom informationsutbyte utveckla rutiner och arbetsformer. Företrädare för andra berörda myndigheter och organisationer medverkade i viss utsträckning vid seminarierna, t.ex. Riksåklagaren, Riksskatteverket, Riksförsäkringsverket och Sveriges advokatsamfund. Resultatet av seminarierna har sammanställts och spritts till ledning för andra (DV rapport 1997:2). Vid seminarierna kom det fram ett stort antal intressanta förslag av varierande karaktär. Många förslag kan direkt tillämpas medan andra kräver författningsändringar. Beredningen av Domstolsverkets rapport pågår för närvarande inom regeringskansliet.

Under våren 1997 har Domstolsverket, på regeringens uppdrag, anordnat diskussioner mellan domare vid de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna, åklagare samt advokater om vad som är kvalitet i domstolsverksamhet. I enlighet med uppdraget har verket dokumenterat diskussionerna och redovisat vad som kan anses känneteckna en hög kvalitet i domstolsverksamhet (DV:s dnr 184-1997). Domstolsverket har för avsikt att följa upp seminarierna genom att låta Utvecklingsrådet för domstolsväsendet utarbeta en kvalitetsstandard för domstolsarbete. Regeringen noterar med tillfredsställelse det intresse som frågorna om kvalitet, att döma av redovisningen, väckt bland mötesdeltagarna.

Den pågående samhällsutvecklingen med teknikutveckling, decentralisering och ökad delegering ställer nya krav på domstolscheferna. Domstolsverket har under 1997 i samarbete med representanter för domstolarna och Justitiedepartementet tagit fram ett nytt chefsutvecklingsprogram. Programmet planeras omfatta fyra steg om vardera tre dagar utsträckt över ett halvår. En pilotomgång kommer att genomföras med början i oktober 1997.

5.4.4 Försöksverksamheter

Under 1997 har inletts eller planeras att inledas ett par försöksverksamheter inom domstolsväsendet.

Genom en särskild från den 1 maj 1997 gällande förordning får försöksverksamhet bedrivas vid ett antal tingsrätter för att pröva olika former av beredningsorganisation. Förordningen gör det bl.a. möjligt för tingsrätterna att tidsbegränsat anställa beredningsjurister samt att delegera arbetsuppgifter till tingsnotarier och andra anställda i större omfattning än som annars varit möjligt. Försöksverksamheten har kommit till på begäran av 1995 års domstolskommitté och syftet är att kommittén skall få bättre underlag för sin bedömning av hur tingsrätternas beredningsorganisation bäst utformas i framtiden.

Domstolsverket, hovrätterna och kammarrätterna förbereder gemensamt en liknande försöksverksamhet i överrätterna. Syftet är att snabbt komma tillrätta med överrätternas brist på föredragandepersonal. Det stora överskottet av assessorer har gjort att överrätterna under några år endast i begränsad utsträckning kunnat nyrekrytera föredragande. Överrätternas behov av föredragande måste lösas utan att antalet assessorer ökar i större omfattning än som motiveras av behovet av ordinarie domare. Att tillföra ytterligare ekonomiska resurser löser inte problemet på längre sikt utan det krävs andra åtgärder. Den tänkta försöksverksamheten innebär att aspiranttjänstgöringen ersätts av en tidsbegränsad anställning som överrättsnotarie. Efter fullgjord överrättstjänstgöring är överrättsnotarien behörig att ansöka om anställning som fiskal. Till skillnad från aspiranten är överrättsnotarien således inte utlovad fortsatt anställning. Försöksverksamheten innebär att ett större antal notarier än i dag kan erbjudas möjlighet att under en begränsad tid meritera sig genom tjänstgöring i överrätt samtidigt som överrätternas behov av föredragande tillgodoses utan att det byggs upp ett nytt överskott av icke ordinarie domare.

5.4.5 Säkerheten för anställda inom rättsväsendet

Som anges i avsnitt 4.4.4 har Riksåklagaren numera redovisat regeringsuppdraget att, i samverkan med Domstolsverket och Rikspolisstyrelsen, ange vilka åtgärder som bör vidtas för att stärka säkerheten och skyddet för anställda inom rättsväsendet. I enlighet med förslagen har DV rekommenderat domstolarna att upprätta säkerhetsplaner och utse säkerhetsansvariga. Domstolsverket kommer vidare att anordna utbildning och information till domstolspersonal om säkerhetsfrågor.

Domstolsverket har utrett frågan om säkerhetskontroll i domstol. Utredningen redovisades i rapporten Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler i juni 1997 (DV rapport 1997:3). Domstolsverkets förslag till författningsändringar bereds för närvarande inom regeringskansliet.

5.5 Anslag

C 1. Domstolsväsendet m.m.

1995/96	Utgift	4 246 871	¹ Anslags- sparande	195 489
Därav 1996	Utgift	2 888 688		
1997	Anslag	2 916 184	Utgifts- prognos	2 994 000
1998	Förslag	2 979 279		
1999	Beräknat	3 080 250		
2000	Beräknat	3 182 559		

1. Beloppen anges i tusental kronor

Överskottet beräknas minska med ca 78 mkr under år 1997. Regeringens bedömning är att resterande överskott (ca 118 mkr) kommer att vara förbrukat vid ingången av år 2001.

Regeringens överväganden

Avgiftsbelagd verksamhet

Under innevarande år kommer domstolsväsendet enligt prognos att leverera in avgiftsinkomster motsvarande ca 65 mkr på inkomsttitel. Avgifterna består av ansökningsavgifter (ca 30 mkr), kungörandeavgifter (ca 22 mkr) och expeditionsavgifter (ca 13 mkr). Dessa avgiftsinkomster bedöms bli oförändrade under perioden 1999-2000.

Regeringens bedömning med anledning av revisionens iakttagelser

Riksrevisionsverket har inte haft några invändningar i revisionsberättelsen avseende domstolsväsendet för år 1995/96.

Slutsatser

Regeringens bedömning av domstolsväsendets verksamhetsresultat m.m. redovisas i avsnitt 5.3.

I budgetpropositionen för år 1997 angavs att domstolsväsendets möjligheter att klara de kostnadsänkningar som besparingen budgetåret 1995/96 (89 mkr på 12 mån.) och andra beslut som bottenbudgeteringen av lokalhyror, produktivitetskrav och fastighetsskatt (totalt 130 mkr) innebar var beroende av att planerade reformer genomfördes.

Justitieutskottet menade i sitt betänkande angående anslag till rättsväsendet budgetåret 1997 att det var svårt att se att det skulle vara möjligt att inom ramen för en i allt väsentligt oförändrad struktur genomföra besparingar av den storleksordning som var aktuell för de närmaste åren. Utskottet anförde vida-

re att det krävdes att redan beslutade organisationsförändringar fick en kostnadsbesparande effekt, att andra sådana förändringar som diskuterades genomfördes och att resultatet blev det önskade. Utskottet betonade slutligen att det också krävdes att de lagändringar som regeringen förelagt eller avsåg att förelägga riksdagen antogs (bet. 1996/97:JuU1 s. 14).

Den prognos över domstolsväsendets och rättsväsendets medelsbehov för perioden 1998-2000 som gjordes inför 1997 års ekonomiska vårproposition utgick också från att planerade reformer skulle komma att genomföras. Som bekant har två ekonomiskt betydelsefulla reformer fallit under riksdagsbehandlingen, dels införandet av ett generellt krav på prövningstillstånd i hovrätt, dels minskningen av antalet nämndemän som skall medverka i mål i tingsrätt och länsrätt. Reformerna beräknades sammantaget leda till att resurser motsvarande 80 mkr skulle frigöras. Detta innebär att domstolsväsendets ekonomiska situation väsentligt försämrats.

Som nämnts ovan beräknas domstolsväsendet under 1997 förbruka närmare 80 mkr mer än vad som anslagits för verksamheten. Trots det kommer domstolsväsendet att ha ett relativt stort anslagssparande i behåll vid utgången av budgetåret. Detta innebär att domstolsväsendet inte kommer att vara i behov av något resurstillskott för att klara verksamheten under 1998. Förbrukningen förväntas dock även under 1998 överstiga anslagsbeloppet varför domstolsväsendet behöver kompenseras för de båda uteblivna reformerna genom ett resurstillskott budgetåret 1999. Möjlighet saknas för närvarande att finansiera detta inom utgiftsområdesramen. Regeringen avser att återkomma till utgiftsområdets och domstolsväsendets resursbehov i anledning av de uteblivna reformerna i 1998 års ekonomiska vårproposition.

Följande tekniska justeringar som motsvaras av ändrade utgifter har gjorts av anslaget. Som kompensation för beräknade utgiftsökningar för löner, lokaler m.m. räknas anslaget upp med knappt 76 mkr. Vidare minskas anslaget med knappt 11 mkr med anledning av att lönekostnadspåslaget fr.o.m. 1998 ersätts med försäkringsmässigt beräknade premier.

Sammantaget beräknas därmed 1998 års anslag till 2 979 279 000 kronor. För åren 1999 och 2000 beräknas anslaget till 3 080 250 000 respektive 3 182 559 000 kronor.

